

J. Mihálik: Plánovanie sociálneho rozvoja
Bratislava 1974, Práca, 364 s.

Všechny země socialistického tábora dospěly ve svém, v historii nebyvalém ekonomickém a sociálním rozvoji do stadia budování vyspělé socialistické společnosti. Tento stupeň rozvoje socialismu je charakterizován spojováním vymožeností vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistického ekonomického systému na základě nových podmínek socialistické rozšířené reprodukce.

Nové podmínky reprodukčního procesu jsou charakterizovány značným stupněm vyčerpání extenzivních zdrojů ekonomického růstu, jako jsou nové zdroje obyvatelstva v produktivním věku, dostatek nových energií a materiálů a investičních zdrojů. Vyčerpáním těchto extenzivních zdrojů ekonomického růstu se těžiště zdrojů zvyšování efektivnosti národního hospodářství přesouvá na intenzivní zdroje růstu v rozvoji vědy, techniky, vzdělanosti, kulturně technické a kvalifikační úrovně pracujících.

Na tomto objektivním základě, daném působením ekonomických zákonitostí socialismu, se zvyrazňuje nutnost dalšího podstatného zdokonalení socialistické soustavy plánovitého řízení. Tato objektivní nutnost přizpůsobení soustavy plánovitého řízení novým podmínkám rozšířené socialistické reprodukce a plné využití vymožeností vědeckotechnické revoluce pro další rozvoj technické, organizační a kádrové základny této soustavy se odráží v usneseních XXIV. sjezdu KSSS, XIV. sjezdu KSČ a usneseníh všech sjezdů ostatních zemí socialistické světové soustavy. Jimi je dán impuls k rozsáhlému úsilí vědecké a rozhodovací sféry o zdokonalení soustavy řízení. Zvláště v oblasti teorie se postupně propracovávají všechny stránky systému řízení, zejména systému plánování, socialistické racionalizace a ekonomického řízení. Zároveň se při rozšiřování a prohlubování poznatků o jednotlivých stránkách socialistického plánovitého řízení formuje poznání socialistického systému řízení v jeho celku, komplexnosti a odhalují se systémové vazby mezi jeho subsystémy. Teorie tak odhaluje nové možnosti zdokonalení řídicího systému na základě systémového přístupu, jenž postihuje všechny stránky společenské existence v jejich organické jednotě, na základě využití marxisticko-leninské společenské vědy, kterou si osvojují početné kádry řídicích pracovníků, na základě široce rozvinuté počítačové techniky, umožňující kyberneticky na-

hradit jednoduché pracovní a řídicí funkce a soustředit intelektuální potenciál na tvůrčí rozvoj řídicích a společensko-rozvojových koncepcí.

V tomto pro socialistický společenský systém typickém a jedinečném společenském klimatu probíhá v rámci celého socialistického tábora velká vědecká diskuse o přeměně dosavadního systému národohospodářského plánování v *komplexní* systém sociálního plánování, který by zahrnoval technickou, ekonomickou i sociální stránku společenské existence a byl by východiskem celého *socialistického systému plánovitého řízení sociálních procesů*.

V tomto tvůrčím klimatu a na základě nálehavé společenské objednávky praxe vzniká i nová kniha Jozefa Mihálika *Plánovanie sociálneho rozvoja*. Rozsáhlé dílo obsahuje stručný úvod a 14 kapitol logicky rozčleněných do těchto hlavních problémů celkového úkolu:

První kapitola je věnována metodologickým přístupům a problémům plánování sociálního rozvoje v jednotném procesu společenského rozvoje. V této kapitole, jakož i v úvodu autor přesně vymezuje cíle a pojetí celé práce, která vychází z programového usnesení XIV. sjezdu KSČ, zdůrazňující cílové funkce zvyšování efektivnosti výroby v neoddělitelné jednotě se sociální péčí, zvyšováním životní úrovně a účastí pracujících na řízení. Základním konceptem je zde pojetí sociálního rozvoje „v užším smyslu“: „... termín »sociální« sa neinterpretuje ako »spoločenský«. Ide o užšiu interpretáciu toho slova, najmä v relácii s termínom »ekonomický«, v súvislosti s účinnejším postavením výrobného kolektívu a uplatňovaním ľudského činiteľa v rozvoji, najmä vo vzťahu k zvyšovaniu výroby a rastu životnej úrovně a zdokonaľovaniu sociálnej štruktúry“ (s. 6). Toto užší vymezení implikuje i objekt plánování sociálního rozvoje, jímž je „výrobný kolektiv a jeho vztahy“ (s. 6).

Vymezení tématu v užším pojetí plánování sociálního rozvoje určuje konkrétnost celého díla, soustředěného především na *metodologii sociálního plánování* jako určitou, v abstrakci od ostatních stránek plánovacího systému pojatou *součást* tohoto systému. Autor přitom velmi správně vymezuje *vztah systému sociálního plánování k celkovému systému řízení sociálních procesů*, v němž „ide o podstatne širší záber, hlavne v oblasti *vztahov*, ktoré v plánovaní nemožno vyjadriť priamo,

lež iba nepriamo, a to len v obmedzenej miere cestou rôznych opatrení“ (s. 6).

Tento svoj metodologický prístup zdôvodňuje autor konkrétne v prvej kapitole rozboru spoločenského rozvoje ako sociálneho procesu, vzťahu medzi ekonomickou a sociálnou stránkou spoločenskej existencie, rozborom špecifik národohospodárskeho a sociálneho rozvoje a rozborom rôznych prístupov k plánovaniu sociálneho rozvoje. Veľkou prednosťou metodologického prístupu autora je komplexný, systémové pojetí plánovania sociálneho rozvoje v jeho „hierarchickom členení“ plánovania na makrosociálne, medzioblastné a mikropodnikové úrovni.

Kapitola je uzavrená štúdiom o význame a úlohe plánovania sociálneho rozvoje z hľadísk vnútrostátnych a medzinárodných. Autor správne vyzdvihuje presah sociálneho plánovania pres rámec jedinej zeme a jeho významnou úlohu v rozvoji medzinárodnej spolupráce v rámci zeme RVHP.

Druhou kapitolu (časť I.) venuje autor problematike cieľu a úkolov v plánovaní sociálneho rozvoje. Již v této kapitole autor podává klasifikaci oblastí sociálního plánování, které člení na:

oblast rozvoje lidských zdrojů,
sociálně ekonomické aspekty rozdělování,
rozvoj školství a vzdělání,
zdravotnictví a zabezpečení zdraví pracujících,
bydlení,
rozvoj sociální péče,
životní a pracovní prostředí,
využívání volného času.

Cílový princip, vyložený v této kapitole s mimořádnou konkrétností, je v souladu s vrcholnými poznatky marxistické teorie plánování. Zároveň je zde vyloženo pojetí cílového principu v socialismu, kde celá hierarchie cílů vychází z usnesení sjezdů KSČ, které na základě všestranného rozboru společenského vývoje stanoví politiku dalšího rozvoje a hlavní směry k využívání ekonomických a sociálních zdrojů pro každé období v souladu s potřebami a možnostmi rozvoje socialistické společnosti. Předností autorovy klasifikace cílů a úkolů plánování sociálního rozvoje v „užším smyslu“ je kontinuita navrhované struktury sociálního plánu s dosavadními, v praxi vzniklými a osvědčenými směry sociální politiky. To je i základem možnosti bezprostředního využití autorových poznatků a metodologických námětů v plánovací praxi.

Ve třetí kapitole se autor ve stručné, stroze neverbální podobě snaží popsat plánovací proces a jeho fáze. V soulase s obsahem dalších kapitol se soustřeďuje na analýzu, prognózování a plánování a správně charakterizuje nutnost koncipovat analýzu sociálního rozvoje „v širším smyslu slova“, tj. „vzájomných súvislostí medzi sociálnym, ekonomickým a ďalšími subsystémami rozvoja v rámci jednotného procesu rozvoja“ (s. 67).

Tato charakteristika se týká analýzy pro komplexní prognózu, kterou autor dále konkretizuje podle svého klasifikačního schématu

cílů a úkolů v dalších kapitolách. Problematika koncepce komplexní prognózy je však velkým, nejen praktickým, ale i teoretickým problémem [Fedorenko (red.) 1974]. Nemenším problémem je „převedení“ komplexní prognózy v probilancovaný výhledový plán. Autor sice velmi správně rozebírá rozdíly mezi prognózou a plánem, nedotýká se však bohužel problematiky „převodních pák“ mezi přípravnými stadiem plánování (prognóza) a plánováním samým. Proto také „fáze plánovacího procesu“ jsou popsány zjednodušeně a v celé práci není nastíněn proces převodu jednotlivých „subsystémů“ plánování sociálního rozvoje v komplexní systém sociálně ekonomického národohospodářského plánu. V tomto smyslu „užší pojetí“ plánování „sociální stránky“ společenské existence má svůj velký význam z hlediska analýzy, syntézy však naráží na absenci vazeb „širšího pojetí“ plánování sociálních procesů jako jednoty technické, ekonomické a nadstavbové části společenské existence.

I když nevšední metodologická kázeň umožnila autorovi provést rozsáhlou a velmi konkrétní analýzu plánování sociálního rozvoje „v užším smyslu“, bylo by na místě v části „plánovací proces a jeho fáze“ překročit vytýčený rámec práce a zabývat se též problematikou systému generálních a realizačních programů jako nezbytné části programového plánování a prostředku převedení prognostických úvah do perspektivního plánu. V té souvislosti se kromě problému fází plánovacího procesu z hlediska délky časového horizontu (perspektivní či výhledový plán – střednědobý plán – krátkodobý či prováděcí plán) objevuje problém vertikálního a horizontálního průřezu plánu na základě oborově resortního a oblastního principu.

Ve čtvrté až desáté kapitole provádí autor podrobný a systematický rozbor stavu a prognózy sociálně ekonomických aspektů jednotlivých částí plánu sociálního rozvoje podle výše popsaného schématu.

Rozbory jsou provedeny s nevšední statistickou erudiicí a velkou mírou konkrétnosti – autor přináší množství údajů o vývoji jednotlivých elementů sociálního rozvoje, často v komparaci mezi CSR a SSR.

Celá tato rozborová a prognostická část práce, v níž leží těžiště autorových vědeckých snah, je založena na systému sociálních ukazatelů a metodických doporučení, poprvé v literatuře zpracovaných v takové míře komplexnosti tak, že je možno jich bezprostředně použít pro stávající rozborovou a plánovací praxi.

Autor díla plně využil svých dlouholetých zkušeností z oblasti plánování pracovních sil a odměňování [Mihálik 1962], [Mihálik 1964].

Tyto své poznatky dále tvůrčím způsobem rozšířil na oblast rozvoje školství, zdravotnictví, sociální péče, bytové výstavby a rozvoje životního prostředí jako dalších elementů sociálního rozvoje. „Užší pojetí“ rozboru tu není na závadu formulaci širších, celospolečen-

ských, ekonomických a sociálních důsledků plánování sociálního rozvoje, které autor v práci podrobně popisuje. Tak například komplexně vymezuje vliv reprodukce kvalifikované pracovní síly na rozvoj společenských výrobních vztahů (překonávání rozdílů mezi prací fyzickou a duševní, odstraňování podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí), na rozvoj sociální struktury, zdokonalování mezilidských vztahů atp.

Jedenáctá až čtrnáctá kapitola (část II.) jsou věnovány plánování sociálního rozvoje v mikropodnikové sféře.

Jak známo sociální plánování rozvoje podnikových kolektivů organizací je do velké míry rozpracováno a převádí se postupně do praxe podnikového plánování v řadě socialistických zemí. Předností metodologického přístupu J. Mihálíka k vypracování plánu sociálního rozvoje kolektivu organizace (podniku) je metodologicko-logická vazba tohoto mikropodnikového plánu na celospolečenské makroplánování sociálního rozvoje. Základní elementy makrosystému a mikrosystému plánu sociálního rozvoje jsou v díle J. Mihálíka totožné, v mikrosféře jsou však propracovány do větších podrobností komplexního zdokonalování podmínek sociálně psychologických a dalších vztahů. Zároveň s rozбором podmínek pracovního prostředí a využití pracovního času se do této metodiky promítá rozvoj podmínek využití volného času na základě tvorby životního prostředí. Plánování sociálních podmínek tak přerůstá přes rámec podnikové mikrosféry do „mezzosféry“ územních celků.

Tento metodologický přístup je velice cenný z hlediska systémového přístupu k sociálnímu plánování, neboť všestranný rozvoj pracujících a jejich socialistického životního způsobu, který je všeobecnou cílovou funkcí sociálního plánování, se nemůže uskutečnit pouze na základě rozvoje využití sociálních podmínek uvnitř podniků. Plánování sociálního rozvoje podnikových kolektivů tak nutně přerůstá rámec podniků do plánování územních celků a celospolečenského plánování sociálních procesů.

Druhá část práce J. Mihálíka, týkající se rozpracování cílů a úkolů plánování sociálního rozvoje kolektivů organizace (podniku), je dovedena až do konkrétní vzorové metodiky tvorby sociálního plánu, včetně systému ukazatelů rozvoje jednotlivých komponent sociálního rozvoje. Základ informačního systému plánu sociálního rozvoje podnikových kolektivů je shrnut v souhrnném přehledu základních informací a podkladů pro sestavení plánu sociálního rozvoje kolektivu organizace (podniku), členěném podle druhu podkladů a informací. Přehled obsahuje údaje o tom, pro kterou část plánu jsou tyto informace určeny, o útvaru, který podklady zpracuje v určitém termínu, a o způsobu získání těchto podkladů a informací (rozbor, průzkum,

mem apod.). Zavádění plánů sociálního rozvoje kolektivů podniků v socialistických zemích je v počátečním stadiu, charakterizovaném velkým množstvím metodologických přístupů a konkrétních metodik na různém „vývojovém stupni“ od dílčích programů péče o pracující až po komplexní plány v různém stupni vybilancované s technicko-hospodářskou a finanční stránkou jednotného podnikového plánu. Tato roztržičnost a nejednotnost je velkou brzdou pro výměnu zkušeností mezi podniky, pro rozvoj komparačních sociologických rozborů a přerůstání podnikového plánování sociálního rozvoje v oblastní a celospolečenské, které probíhá ve formě postupného rozšiřování národohospodářského plánování o sociální parametry a jeho přerůstání v komplexní plánování sociálních procesů. U nás v ČSSR jsme již překročili k integraci zahraničních i našich zkušeností do vzorové metodiky, zpracovávané Československým ústavem práce a sociálních věcí, která má být základem dalšího kroku směřujícího od zavádění programů komplexní péče o pracující k plánování sociálního rozvoje kolektivů závodů.

Metodika obsažená v práci J. Mihálíka může do značné míry přispět k doplnění a prohloubení této vzorové metodiky i k propracování konkrétních plánů sociálního rozvoje v jednotlivých podnicích a územních celcích.

Kniha *Plánovanie sociálneho rozvoja* je podstatným přínosem pro rozvoj teorie a praxe zdokonalování socialistického systému plánovitého rozvoje sociálních procesů. Její hlavní předností je komplexnost přístupu v rámci předem vymezeného „užšího pojetí“ sociální stránky společenské existence. I když toto pojetí celkové problematiky plánování sociálního rozvoje na jedné straně omezuje zkoumání složitých vazeb mezi technickou, ekonomickou a sociální stránkou společenské existence, k jejímuž systémovému komplexnímu postizení směřuje rozvoj socialistického plánovacího systému na všech jeho stupních, umožňuje tento přístup na druhé straně propracovat celou problematiku do hloubky a velké míry konkrétnosti. To je druhá velká přednost této knihy, která způsobem v dosavadní literatuře zcela ojedinělým dovádí teoretické poznatky o plánování sociálních procesů až do konkrétních metodických doporučení, přímo použitelných v národohospodářské a sociálně politické praxi.

Literatura

- Fedorenko, N. P. (red.): *Kompleksnoje narodnochozjajstvennoje planirovanije*. Moskva, Ekonomika 1974.
Mihálík, J.: *Plánovanie počtu a kvalifikácie pracovných síl*. Bratislava, Práce 1962.
Mihálík, J.: *Organizácia a plánovanie miedz v národnom hospodárstve*. Bratislava, Práca 1964.

František Kutta